

Cultureel crimineel?

Samenvatting

In heel West-Europa bestaan problemen rondom criminaliteit onder etnische minderheden, maar het ontbreekt aan wetenschappelijke consensus over dit verschijnsel.

Algemene theorieën gaan ervan uit dat niet etnische of raciale kenmerken en achtergronden een oververtegenwoordiging in de criminaliteit veroorzaken, maar dat sprake is van algemeen werkende economische en sociale mechanismen. Het is echter de vraag in hoeverre deze theorieën (veelal gebaseerd op Amerikaans onderzoek) toepasbaar zijn op de huidige Nederlandse situatie.

In Nederland lijken met name twee etnische groepen oververtegenwoordigd in de criminaliteit: Antilliaanse jongens en Marokkaanse jongens. In de beeldvorming is sprake van een duidelijk (causaal) verband tussen etniciteit en criminaliteit, maar het is de vraag of en zo ja in welke mate en op welke manier dit verband ook daadwerkelijk bestaat.

Het beantwoorden van de vraag of registratie van etniciteit van plegers van criminaliteit wenselijk is, lijkt zonder meer inzicht in het verband tussen etniciteit en criminaliteit voorbarig.

Inleiding

Naar aanleiding van geweld tegen ambulancepersoneel, opperde Minister Ter Horst van Binnenlandse Zaken afgelopen september dat we af moeten van het taboe op registratie van etniciteit bij misdaad.¹ De daders van geweld tegen hulpverleners zouden veelal van Marokkaanse afkomst zijn. Dezelfde maand kwam Gouda uitgebreid in het nieuws toen busmaatschappij Connexxion besloot een bepaald deel van de wijk Oosterwei te mijden in verband met een regelmaat aan scheld- en dreigpartijen door, wederom, 'Marokkaanse reljongeren'.² De discussie over registratie van afkomst van criminelen laaide des te meer op. Waar minister Ter Horst zich duidelijk uitsprak vóór registratie van etniciteit, noemde Han van Noten, voorzitter van de Eerste Kamerfractie van de PvdA, het voorstel "onbespreekbaar", tenzij Ter Horst via een onderzoek wil achterhalen of bepaalde culturele achtergronden een rol spelen bij probleemgedrag.³

Uit het *Jaarrapport Integratie 2008* van het CBS blijkt dat mannen van Marokkaanse en Antilliaanse afkomst vijf keer zo vaak voorkomen in criminaliteitscijfers dan mannen van autochtone afkomst.⁴ Wetenschappelijk onderzoek naar een verband tussen etniciteit en misdaad is echter al decennia lang een heikel onderwerp. Hoewel in heel West-Europa problemen worden gesignaleerd rondom criminaliteit

¹ http://www.ad.nl/amsterdam/stad/2585879/Als_mijn_broer_sterft_dan_jullie_ook.html

² *Weer incident straatjongeren in Goudse bus*, De Telegraaf 21-10-2008.

³ <http://www.elsevier.nl/web/10203910/Nieuws/Politiek/PvdA-senator-kraakt-plan-registratie-etniciteit-criminelen.htm>

⁴ *Marokkaan en Antilliaan relatief vaak crimineel*, Reformatorisch Dagblad 06-11-08.

onder migrantengroepen en etnische minderheden, bestaat nog steeds geen wetenschappelijke consensus over dit verschijnsel. Vaak wordt ieder verband tussen etniciteit en criminaliteit zelfs stellig ontkend. Dit kan een emotionele reden hebben, waarbij dergelijk onderzoek bij voorbaat als 'racistisch' wordt gezien. Angst voor stigmatisering van etnische minderheden speelt eveneens een rol. Er bestaat nog steeds een zekere mate van politieke correctheid rondom het (vermeende) verband tussen etniciteit en criminaliteit.

Criminologische theorieën over etniciteit

Er zijn een aantal relevante theorieën over criminaliteit en etnische afkomst, die van toepassing kunnen zijn op bijvoorbeeld de problematiek van Marokkaanse jongeren in de Nederlandse samenleving.⁵ Allereerst zijn er een aantal algemene sociologische theorieën uit de criminologie die een indirect verband zoeken tussen afkomst en aandeel in criminaliteit. Deze theorieën zijn voornamelijk gebaseerd op onderzoek uit de Verenigde Staten. Zij gaan ervan uit dat niet etnische of raciale kenmerken en achtergronden een oververtegenwoordiging in de criminaliteit veroorzaken, maar dat sprake is van algemeen werkende economische en sociale mechanismen. Hierop zijn met name de volgende twee theorieën van toepassing: *relatieve deprivatie* en *controletheorieën van sociale bindingen en zelfbeheersing*.

Wanneer burgers achterstand en uitsluiting ervaren op terreinen als wonen, werken en onderwijs, zullen zij frustraties vertonen in vergelijking met burgers die wel 'succesvol' zijn. Dit wordt *relatieve deprivatie* genoemd. Wanneer deze frustraties zich doorzetten, bestaat er grote kans dat een subcultuur ontstaat die op volgende generaties wordt overgedragen. Dit kan leiden tot de vorming van een permanente etnische onderklasse. Dit kan deels de hogere criminaliteitscijfers van de tweede generatie Marokkaanse jongeren in Nederland verklaren. Zij zullen zich immers vergelijken met leeftijdsgenootjes op straat, school en op televisie. Over het algemeen wordt aangenomen dat de hoge criminaliteit onder Marokkaanse jongeren niet voorkomt uit een gebrek aan integratie, maar een te snelle of ongelijkmatige assimilatie.

Controletheorieën van sociale bindingen en zelfbeheersing hebben betrekking op de mate van gehechtheid van allochtone kinderen en adolescenten aan de zogenoemde conventionele wereld: gezin, school, kerk/moskee, vereniging. Hieruit vloeit een zekere zelfbeheersing voort, die wordt verstoord wanneer de opvoeding binnen het gezin liefdeloos en onharmonieus is verlopen.⁶

In hoeverre zijn deze theorieën echter van toepassing op het huidige Nederland? Ze zijn veelal gebaseerd op Amerikaans onderzoek, waarbij het ging het om 'migranten' die de 'American dream' nastreven en zich zo snel mogelijk de Amerikaanse identiteit aanmaten. In de huidige geglobaliseerde wereld, waarin grenzen open zijn, communicatietechnologieën sterk ontwikkeld en vervoer van goederen, mensen en diensten enorm is toegenomen, is de migratieproblematiek

---

⁵ F. Bovenkerk, 'Over oorzaken van allochtone misdaad' in: F. Bovenkerk, M. Komen en Y. Yesilgöz (red.), *Multiculturaliteit in de strafrechtspleging*, Den Haag 2003.

⁶ F. Bovenkerk, 'Over oorzaken van allochtone misdaad' in: F. Bovenkerk, M. Komen en Y. Yesilgöz (red.), *Multiculturaliteit in de strafrechtspleging*, Den Haag 2003.

een stuk ingewikkelder geworden. Een tweede probleem bij het duiden van 'allochtone misdaad' met de Amerikaanse criminologische theorieën is dat deze zich veelal specifiek richten op 'tweede-generatieproblematiek'. Het is echter niet heel moeilijk om specifieke misdaadproblemen te benoemen bij eerste generaties. Aan de andere kant is er bij de huidige problematiek rondom 'Marokkaanse probleemjongeren' al sprake van een derde generatie. De Amerikaanse theorieën zijn dus niet zonder meer toepasbaar op de Nederlandse situatie.

Selectiviteit van de strafrechtpleging?

Een vervormd beeld van de rol die etniciteit speelt bij misdaad zou deels kunnen ontstaan door onbedoelde of moedwillige selectiviteit bij de politie of andere actoren in de strafrechtketen. Criminologen nemen over het algemeen aan dat deze selectiviteit een rol kan spelen bij de oververtegenwoordiging van bepaalde groepen in de criminaliteit. Echter, gedegen onderzoek in met name Nederland ontbreekt. Toch is het voorstelbaar dat wanneer bij alle fasen van de strafrechtpleging enige selectiviteit plaatsvindt, een cumulatief effect optreedt dat een deel van de oververtegenwoordiging van allochtonen in de gevangenispopulatie verklaart. Meer en degelijk onderzoek hiernaar zou dan ook niet overbodig zijn.

Rekening houden met verschillen: de ceteris-paribus methode

Wanneer rekening wordt gehouden met sociaaleconomische verschillen, opleidingsniveau, het wonen in de stad of op het platteland of bijvoorbeeld leeftijds- en geslachtsopbouw van verschillende etnische groepen, zouden verschillen in criminaliteit tussen bijvoorbeeld autochtone jongeren en jongeren van Marokkaanse afkomst veel kleiner of zelfs geheel te verwaarlozen kunnen zijn. In 1990 reeds werd onderzoek gedaan naar de vertegenwoordiging in de criminaliteit van jongeren van Turkse, Marokkaanse, Surinaamse en autochtone afkomst uit één en dezelfde wijk. Hieruit kwam naar voren dat de Marokkaanse jongeren duidelijk oververtegenwoordigd waren.⁷ In dit onderzoek zijn echter niet alle factoren meegenomen, die van invloed kunnen zijn op de oververtegenwoordiging van de Marokkaanse jongeren in de criminaliteit. Zo leven Marokkaanse kinderen (met name van de eerste generaties) vaak in grotere gezinnen, bewonen zij vaak de kleinste en slechtste huizen van de buurt en blijft de taalvaardigheid vaak achter op die van gezinnen van andere etnische afkomst. Hoewel zaken als sociaaleconomische verschillen een deel van de oververtegenwoordiging van bepaalde groepen in de criminaliteit kunnen verklaren, lijkt het waarschijnlijk ook na correctie voor sociaaleconomische en demografische factoren er toch een - wellicht zelfs behoorlijk - verschil overblijft dat aan andere factoren toegeschreven zal moeten worden.

---

⁷ M. Junger, *Delinquency and ethnicity. An investigation on social factors relating to delinquency among Moroccan, Turkish, Surinamese and Dutch boys*, Deventer en Boston 1990.

Cultuur

Dergelijke andere factoren zouden aan 'cultuur' toegeschreven kunnen worden en worden dat ook vaak. In het maatschappelijk debat in Nederland in de laatste jaren is criminaliteit sterk 'geculturaliseerd'.

Onder (cultureel) criminologen bestaan twee opvattingen over hoe 'cultuur' benaderd moet worden: 1) 'cultuur' als een vaststaand gegeven, een 'gedrags-, normen en waardensysteem' dat door migranten is meegenomen uit hun land van herkomst (ook wel essentialistische opvatting); 2) 'cultuur' als dynamisch gegeven dat wordt gevormd door de betrokkenen en omgeving zelf. In het geval van deze laatste 'constructivistische' opvatting zouden etniciteit en cultuur uitleg behoeven en niet als vaststaand gegeven een verklaring kunnen dienen voor crimineel gedrag. Deze laatste opvatting van cultuur ondersteunt ook de theorie van de *self-fulfilling prophecy*, die stelt dat negatieve beeldvorming van Marokkaanse jongeren, maar ook de eerder genoemde selectiviteit binnen de strafrechtpleging, het effect kan hebben dat zij zich conform de criminele stereotypen gaan gedragen.

De situatie in Nederland

In Nederland lijken met name twee etnische groepen oververtegenwoordigd in de criminaliteit: Antilliaanse jongens en Marokkaanse jongens. Zij hebben drie overeenkomstige kenmerken: 1) een lage positie in de maatschappelijke structuur; waarbij 2) de interne sociale controle van de groep niet (meer) werkt; en 3) een opvoedingsstijl in veel gezinnen die niet goed aansluit bij de sociale context van Nederland.⁸

Deze problematiek kan dan ook vanuit verschillende invalshoeken benaderd worden. Als een probleem van sociale klasse, als een probleem van discriminatie binnen het strafrechtelijk apparaat of als een buurtprobleem. Uit onderzoek blijkt bijvoorbeeld dat crimineel gedrag van jongeren meer te maken lijkt te hebben met de kwaliteit van de buurt, het gezin, schooluitval en de vriendengroep dan met etniciteit.⁹

Echter, wanneer etniciteit als kenmerk wordt meegenomen in sociaalwetenschappelijk onderzoek, gebeurt dit - net als bij sekse, sociale klasse en leeftijd - veelal weinig doordacht. Het problematische karakter van de term 'eticiteit', die geen biologisch gegeven is maar een sociale constructie, speelt hier ook een rol. Het is goed dat het taboe rondom het verband tussen 'eticiteit' en criminaliteit verbroken wordt, echter wanneer de rol van etniciteit wordt onderzocht, dient dit op zorgvuldige wijze te gebeuren.¹⁰

Het afgelopen jaar zijn verschillende adviezen verschenen waarin gepleit wordt voor een doelgroepgerichte aanpak van jeugdcriminaliteit. Zo verscheen in oktober een advies over de wenselijkheid van specifiek gemeentelijk doelgroepenbeleid

---

⁸ A. Soeteman en F. van den Born (red.), *Ethiek van empirisch sociaal wetenschappelijk onderzoek*, Amsterdam 2007.

⁹ M. Steketeer, J. Junger-Tas en M. Moll, *Achtergronden van jeugddelinquentie en middelengebruik*, Utrecht 2008.

¹⁰ F. Bovenkerk, 'Een taboe op de criminologische studie van de etnische achtergronden van misdaad?' in: A. Soeteman en F. van den Born (red.), *Ethiek van empirisch sociaal wetenschappelijk onderzoek*, Amsterdam 2007.

voor Marokkaans Nederlandse jongeren.¹¹ Generalisatie ligt hier al snel op de loer. Zo wordt in het rapport de rol van de moskee binnen het socialisatieproces direct naast gezin, school en *peers* geplaatst. Echter, uit onderzoek gedaan onder 766 Marokkaans-Nederlandse jongeren blijkt dat maar liefst 72% van hen nooit of slechts zelden een moskee bezoekt (hooguit met speciale feestdagen).¹²

In algemene zin kan gesteld worden dat in Nederland in de beeldvorming sprake is van een duidelijk (causaal) verband tussen etniciteit en criminaliteit, maar dat het de vraag is of en zo ja in welke mate en op welke manier dit verband ook daadwerkelijk bestaat. Gedegen onderzoek naar dit veronderstelde verband is dan ook gewenst, aangezien het beschikbare Angelsaksische (en veelal gedateerde) onderzoek niet op de Nederlandse situatie van toepassing is. Mocht onderzoek naar het verband tussen etniciteit en criminaliteit kunnen leiden tot inzichten die kunnen bijdragen aan een effectievere aanpak van criminaliteit waarin cultuur een rol speelt, dient dit dan ook niet op voorhand van de hand gewezen te worden.

Registratie van etniciteit?

Tot slot nog enige aandacht voor de vraag of registratie van etniciteit van plegers van criminaliteit wenselijk is.

Het categorisch afwijzen van dergelijke registratie op morele of emotionele gronden (met de onvermijdelijke verwijzingen naar de Tweede Wereldoorlog) lijkt weinig constructief. Anderzijds dient wel de vraag gesteld te worden wat zin en nut van een dergelijke registratie zouden zijn.

Volgens Minister ter Horst is het "een relevant gegeven om de afkomst van de daders bij incidenten te weten, omdat dan de juiste groep kan worden aangesproken."¹³ Dit zou zo kunnen zijn indien het zo is dat bepaalde etnische groepen vaker bepaalde delicten plegen dan andere en indien het zo zou zijn dat etniciteit of daaraan gerelateerde elementen een rol spelen bij (oorzaken van) delinquent gedrag. Het is echter de vraag of dit zo is.

Vooralsnog lijkt gedegen onderzoek dat deze vragen op bevredigende wijze kan beantwoorden dan ook zinvoller dan het direct overgaan tot registratie van etniciteit van criminelen. De wens hiertoe lijkt tenminste eerder ingegeven door een maatschappelijk klimaat dat om steeds 'harde' maatregelen vraagt, dan door een duidelijke meerwaarde voor de samenleving.

Bureau Discriminatiezaken

Hollands Midden en Haaglanden

FACTSHEET 2008/5

¹¹ M. Vandenbrouke, e.a., *Gemeentelijk beleid voor Marokkaans-Nederlandse jongeren. Rapportage over de wenselijkheid van specifiek doelgroepen beleid*, Utrecht 2008.

¹² *Jonge Marokkaan mijdt moskee*, Reformatorisch Dagblad 30-09-08.

¹³ http://antilliaans.caribiana.nl/innederland/car20080917_registratie